

קק"ל לעולם לא תמעל בתפקידה הלאומי כנאמן של קרקעות העם היהודי

אפי שטנצלר

יו"ר הדירקטוריון של קק"ל

סוגיית קרקע הלאום הנה בעלת משמעות רבה לא רק לתושבי מדינת ישראל. היא חשובה ביותר גם מנקודת הראות של יהודי התפוצות. אבל בטרם אתייחס למשמעות המילים "קרקע לאום" וחשיבותן הערכית, רצוני לרדת לשורש הדברים, למהות הבעיה הקרקעית, בעיקר לזו הנמצאת באחריות קק"ל, כשניים ורבע מיליון דונם המהווים קצת יותר מ-10 אחוזים משטחה של ישראל. מיליוני הדונמים האלה אינם בבעלות קק"ל אלא רק ברשותה. גם מדינת ישראל אינה בעלת השטחים האלה. בעל הבית היחיד על הקרקעות האלה הוא העם היהודי. בני העם היהודי רכשו את הקרקעות האלה בכסף וייעודה של קק"ל, מתחילת הדרך, היה לשמש כנאמן של העם היהודי על קרקעותיו. מתוקף תפקיד זה מחויבת קק"ל לשמור על האדמה שהופקדה ברשותה, שאם לא כך תעשה – היא תמעל בתפקידה. יתר על כן, אם ישראל לא תאפשר לקרן קימת למלא את ייעודה, יאבד העם היהודי את אמונו במדינה. מתווה כזה של הדברים עלול להיות חמור ביותר כי אם חס וחלילה הוא יתרחש, ייגרע הקשר האמיץ המתקיים בין יהדות העולם לבין מדינת ישראל, קשר הנובע בראש ובראשונה מהתודעה הצרובה בלבו של כל יהודי בעולם שגם לו יש חלק ונחלה באדמת מדינת ישראל. אדמת העם ואדמת הארץ נשענים זו על זו ואם נשמוט את הקרקע מרגליו של העם היהודי, נאבד כולנו את שיווי המשקל וניפול אפיים ארצה. אבל שמירה על הקרקעות כשלעצמה אין בה די. במרחב שבו אנו חיים אין לאדמה מנוחה גם לא לרגע, למעט שנת השמיטה. כל הניירות וכל ה"קושאנים" לא יעזרו למי שאינו נאחו בקרקע ומוכיח במעשה ובצורה מוחשית ונראית לעין את החזקה שיש לו על האדמה שלו.

אין זה סוד שלקרן קימת יש "קושאן" על יותר מ-50 אלף דונם בחורן שבסוריה. אלה קרקעות שרכש בשעתו הנדיב הידוע למען עמו. אבל למרבה הצער, לא היה מי שייאחז באדמות אלה ועל כן הן אינן בחזקתנו. לעומת זאת, בכפר גלעדי, בדגניה, בחולדה, במושבים רבים, נאחזנו גם נאחזנו ובכך הבאנו לידי ביטוי מוחשי את חזקתנו על

קק"ל לעולם לא תמעל בתפקידה הלאומי כנאמן של קרקעות העם היהודי

הקרקע. לעשייה המוחשית הזו, המבטאת את אחיזתנו באדמה, יש פנים רכות. בפן חשוב של האחיזה הזאת בקרקע עוסקת קק"ל יום יום, שעה שעה, במגוון נרחב ביותר של תחומים: הכשרת קרקע, מחקר חקלאי, חינוך, ייעור, דחיקת המדבר.

אחד הנושאים במרכזיים בתחום דחיקת המדבר הוא המים. במשך שנים הקימה קרן קימת בכל רחבי הארץ מאגרי מים. השנה אנחנו חונכים את המאגר ה-200. המשמעות

של פעולה חשובה זו היא יצירת מאגרים המספקים כ-40 אחוז מכמות המים הדרושה לחקלאות בישראל. זו עשייה שמחזקת את הפריפריה, מחזקת את החקלאות. בלי המים הללו, הנוף החקלאי בישראל היה נעלם כמעט לגמרי ויחד איתו גם אחיזתנו בקרקע.

"קרן קימת מעולם לא התכוונה לקבץ את זכותו של מי מתושבי ישראל,

גם כאשר התעורר הצורך של תושבים מהמגזר הלא-יהודי לעשות שימוש באדמה השייכת לקק"ל."

עשייה מוחשית אחרת היא השמידה על איכות הקרקע ועל איכות הסביבה, תחום נרחב שאין לו סוף. משמעות הפעילות בתחום זה היא שיקום ערוצי נחלים שזוהמו במהלך השנים והפכו למפגעים מסוכנים שמזיקים למי התהום, לקרקע ולאיכות החיים והסביבה. קק"ל משקיעה בתחום הזה הרבה עבודה וכסף בשיתוף עם המשרד לאיכות הסביבה וגורמים אחרים. בעקבות פעילות קק"ל השתפר לאין ערוך מצבם של נחלים רבים בארץ. למשל, נחל אלכסנדר ונחל חדרה

שהיו מזוהמים בצורה מחרידה, הפכו לפארקים מושכי קהל. אפילו בקישון המזוהם השקענו עבודה רבה וליד השפך שלו לים הקמנו פארק גדול. את כל אלה עשינו, אבל המלאכה עדיין מרובה.

תחום הייעור בו קק"ל היא הגורם המוביל הנו העשייה המוחשית והנראית לעין ביותר. במשך 106 שנות קיומה של קרן קימת ניטעו ברחבי ישראל יותר מ-240 מיליון עצים, לעתים בשטחים שוליים ומדבריים ולפעמים גם בניגוד להמלצות המומחים. עכשיו היער חזר למולדתו וכולנו קוצרים את פירות המאמץ העצום הזה.

כיום כל אחד יודע מה רכה חשיבותו של היער המדברי במאבק בהתחממות הגלובלית. כיער יתיר, למשל, אנו חוקרים, בשיתוף עם מכון וייצמן, את השפעות היער על הסביבה. המחקר גילה כי היער המדברי ביתיר משפיע מאוד על צמצום ההתחממות

הגלובלית בכך שהוא סופח 260 קילוגרם פחמן דו-חמצני בשנה. שיעור זה דומה לממוצע הספיחה של יערות העולם.

עשייה מוחשית נוספת, חשובה גם היא, הנה קירוב הציבור לאדמה ולמוצריה. קק"ל משקיעה משאבים משמעותיים ביותר כדי שכל תושבי ישראל, ללא יוצא מן הכלל, יוכלו לבלות ביערות ובשטחים הפתוחים שברשות קרן קימת. אנו מסמנים שבילים, משלטים, מפיקים חומרי הסברה, מקיימים חניונים ומעמידים את כל אלה, ללא תשלום, לרשותם ולהנאתם של תושבי ישראל.

עם כל העשייה הזו, השוויונית בתוצאותיה לכל אזרחי המדינה, קרן קימת מעולם לא התכוונה לקפח את זכותו של מי מתושבי מדינת ישראל. גם כאשר התעורר הצורך של תושבים מהמגזר הלא-יהודי לעשות שימוש באדמה השייכת לקרן קימת, ידענו לפתח מנגנון של חילופי קרקעות כך שגודל השטח שבאחריות קרן קימת לא ייפגע, כדי שנוכל להמשיך ולמלא כהלכה את חובתנו לעם היהודי.

יחד עם זאת, לקק"ל יש בעיה שאין להתעלם ממנה. ב-1961 נחתמה אמנה בין מדינת ישראל לבין קרן קימת ובה נקבע שמינהל המקרקעין ינהל את קרקעות המדינה וכן את קרקעות קק"ל. במסגרת האדמיניסטרטיבית הזו קרן קימת והמינהל חיו בצוותא בגוף המנהל – מועצת מקרקעי ישראל – כאשר 50 אחוזים מחברי המועצה הנם נציגי קק"ל ו-50 אחוזים נציגי ציבור ועובדי המדינה. עד 2004 כמעט ולא היתה כל בעיה ביישום האמנה. לרשות העושים במלאכת ניהול הקרקעות עמד מנגנון קבוע של החלפת קרקעות בין המדינה לבין קק"ל במקרים שבהם אדם שאינו בן הדת היהודית רצה לחכור קרקע שהמינהל פרסם מכרוז על אודותיה. בכל שנה היו מספר מקרים בודדים כאלה, בערך 5 עד 10 בשנה. אבל ב-2004 קיבלה המדינה את המלצות ועדת גדיש שהפכה את היוצרות. עד למסקנות ועדת גדיש ניהלה המדינה את קרקעותיה על פי רוחה של קרן קימת שתפיסת עולמה קבעה כי, "הקרקע לא תימכר לצמיתות". כלומר, רק חכירה. ועדת גדיש שינתה את הכללים, כאשר קבעה שיש ללכת בנתיב של הפרטת הקרקע, או מסירת הקרקע לכל תושבי ישראל. עמדה זו יצרה בעיה בשעה שאדם לא-יהודי ביקש, למשל, לרכוש דירה בבניין שנבנה על קרקע קק"ל. על פי "הלכה" חדשה זו נעצרה החלפת הקרקעות. לא בגלל קק"ל. קרן קימת טענה בעבר וזו גם דעתה היום, כי יש להמשיך במנגנון הקודם, כלומר, חילופי קרקעות. אבל עמדת קק"ל לא התקבלה ומי שסייע להפוך את הקערה על פיה היה בג"צ בפסיקתו המפורסמת.

קרן קימת מודעת היטב לעובדה שמדינת ישראל היא קודם כול מדינה יהודית, אבל היא גם דמוקרטית. ולכן, כשעלתה על הפרק בפני בית המשפט הגבוה לצדק שאלת שוויון הזכויות במשאבי המדינה, כולל בקרקעות, פנינו לבג"צ, יחד עם המדינה, והודענו שאנחנו מצויים בעיצומו של משא ומתן להפעלת מכניזם של חילופי קרקעות בין המדינה לבין קרן קימת. הסברנו כי המדובר בחילופי קרקעות בערים, באזורים שבהם

**"במערכת
היחסים הקיימת
כיום בין קק"ל,
המדינה והמערכת
המשפטית,
דורשים מקרו
קימת דרישות
בלתי אפשריות
שרק יגרמו נזק
לעם היהודי. קק"ל
לא תסכים לזה
לעולם".**

ישנה בנייה רוויה ובתים צמודי קרקע. הבהרנו כי על פי השיטה המוצעת תעביר קק"ל למדינה את השטחים שכבר נבנו ובתמורה תקבל קרקע בנגב ובגליל, תוך עריכת תחשיב כלכלי שיקבע מה התמורה הכספית שתקבל קק"ל. הדגשנו שקק"ל היא הנאמן של העם היהודי ועל כן אין אנו רשאים לוותר על קרקע או על שווייה הכספי. אנחנו מצויים כיום בעיצומו של המשא ומתן, ואני מקווה שהוא יסתיים בפתרון. אחרי שהוא יסתיים, קק"ל תקבל לידיה את הקרקעות בנגב ובגליל ותמשיך במשימה שנטלה על עצמה לפני יותר ממאה שנה – לפתח את הארץ, להפוך אותה לירוקה יותר, להפוך את ישראל לבית שגם לדורות הבאים שירצו להגיע ולגור במדינת ישראל, יהיה לאן להגיע ולשם מה להגיע.

זה המקום להבהיר כי בשנים 2005-2006 באנו בדברים עם המדינה כדי למצוא פתרון של חילופין לא רק של הקרקע הרוויה בעיר אלא גם של הקרקעות המיועדות למסחר, לשירותים, למשרדים וכיוצא באלה. כך ביקשה לעשות הנהלת קק"ל. אבל האספה הכללית של קרן קימת לא קיבלה את הרעיון וסירבה בכל תוקף להצעת החילופין בתחומי המסחר והשירותים.

אני חי ופועל במערכת הציבורית שנים רבות ואני יודע מניסיוני, כי עם קצת רצון טוב אפשר לפתור כל בעיה. אבל במערכת היחסים הקיימת כיום בין קק"ל, המדינה והמערכת המשפטית, דורשים מאיתנו דרישות בלתי אפשריות שרק יגרמו נזק לעם היהודי. לנו בקרן קימת יש רצון טוב. לעתים אולי רצון טוב מדי. אבל אנחנו לא יכולים ולא רוצים למעול בתפקידנו הלאומי. תמיד נזכור ולעולם לא נוכל לשכוח את ייעודה של ישראל כמדינת יהודית ודמוקרטית, מדינה שייעודה היה ויהיה מקלט בטוח ויחיד לעמנו אחרי כל הטראומות הנוראות שפקדו אותו.

קרן קימת תעמוד על המשמר כדי לממש את נבואתו של הנביא יחזקאל, שצפה את מה שמתחולל בדורנו כשאמר: "הנה אני פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל".